

KISANGANI

(Vuit lectures sobre Àfrica, recomanades per a l'alumnat de dotze a setze anys)

Acabem el nostre particular periple de dos anys d'investigació sobre la literatura infantil i juvenil del continent africà, que ens ha portat de Bizerta a Mosselbaai, de nord a sud. Ha estat un viatge farcit d'anècdotes, de descobertes de bones lectures, d'emocions profundes i de reflexions sobre la cultura, la manera d'educar i de viure dels pobles africans i de nosaltres i hem après, individual i col·lectivament, allò que Ryszard Kapuscinski apuntava en el seu llibre *Ébano*¹: *"La seva vida és un martiri, un turment que, malgrat tot, suporten amb una tenacitat i un ànim sorprenent."*

En aquest darrer capítol² presentem un ventall de narracions adreçades a l'alumnat adolescent, moltes de les quals estan basades en fets reals, en personatges que existeixen i en llocs fàcilment identificables. Es toquen temes com la soledat, el concepte del temps, la solidaritat i generositat de la gent que viu en la misèria, la malaltia, la penúria dels hospitals, l'abandó, les creences, les llengües que s'hi parlen, el respecte per la gent gran. Són, en definitiva, llibres que ens introdueixen en un continent on es pot trobar el millor i el pitjor de nosaltres mateixos.

Les propostes que presentem van en la línia de crear antidòts contra la intolerància, de fomentar discussions que ajudin a trobar eines per a la col·laboració, per a la participació, defugint del "pensament únic" i generant espais de pensament lliure on la raó sigui present i on la comunicació els ajudi a créixer com a persones. També hi trobareu propostes que inclouen activitats de recerca i d'altres que parteixen del joc previ com a estímul al desig de llegir.

L'alumnat d'edats compreses entre els 12 i 16 anys tenen uns gustos bastant clars. La nostra tasca és continuar ajudant-los a descobrir la utilitat de la lectura i a relacionar-se amb el món que els envolta, que sàpiguen interpretar allò que llegeixen, que ho compreguin i ho qüestionin, que estimulin l'esperit crític i aprenguin a moure's millor per la vida.

Podeu trobar les fitxes completes (referències, aspectes coeducatius, il·lustracions, etcètera) així com altres propostes d'activitats a la pàgina web de l'Associació (www.rosasensat.org). Tanmateix, si voleu posar-vos en contacte amb el nostre grup de treball, podeu fer-ho trucant directament a l'Associació de Mestres Rosa Sensat. Allà ens trobareu, allà o a Kisangani, vés a saber!

EL LLEÓ³

Un reporter visita una reserva de Kenya amb la intenció d'escriure'n un reportatge. Allà es troba amb tres personatges: en Bullit, un antic caçador convertit en director de la reserva i en protector de la fauna; la seva dona, Sybil, de personalitat refinada, que no ha sabut adaptar-se a l'entorn salvatge on viu, i, sobretot la Pat, la filla dels dos anteriors, una nena que ha estat capaç de penetrar en els més íntims racons de la vida salvatge, fins al punt que els nadius la consideren la filla del lleó, ja que té una estreta amistat amb en King, un enorme lleó mascle que ella va criar des de ben menut.

La Pat es converteix en la guia del viatger, és ella la que l'introdueix en el contacte amb la gran fera i amb els racons més ocults de la reserva.

Proposem un treball d'investigació i coneixement del poble massai, l'única tribu que segueix orgullosament el seu mode de vida malgrat el trasbals que ha portat la dominació de l'home blanc a partir de fragments de la lectura.

Després de llegir el llibre es podria fer una lectura de l'acció que protagonitzen els massais. A la primera part es relata qui són els massais i la seva presència en el parc. En la segona part del llibre es narren les tradicions dels massais en la seva estada a la reserva d' Ambolesi i la connexió de la tribu amb la història principal.

RETRAT AMB NEGRA⁴

Retrat amb negra s'emmarca dins la narrativa juvenil que podríem denominar de realisme crític.

La primera part de l'obra narra un període en la vida d'un jove, en David, el qual observa com el barri on viu es va degradant per culpa d'uns joves d'extrema dreta que atemoreixen els veïns i es fan els amos de la zona. Un seguit d'esdeveniments, provocats per aquest grup neonazi en el seu enfrontament amb d'altres grups de joves, abocaran a en David a un carreró sense sortida i l'obligaran a prendre una decisió radical, un gir copernicà que el durà a l'Àfrica.

La segona part de la novel·la ens presenta un país imaginari, Nisòtia, fàcilment identificable amb qualsevol país centrafricà. Serà en aquest ambient on David viurà experiències noves, coneixerà persones increïbles, recordarà la seva vida occidental anterior i la seva existència prendrà sentit i es trobarà a si mateix.

Joaquim Carbó ha fet una novel·la dura, valenta i que es llegeix amb emoció. El mestre o la mestra que vulgui aprofundir en aspectes de denúncia social té davant seu un material de primera magnitud. Proposem una cerca i discussió amb el grup de les constants que apareixen al llibre, tant les que indiquen un model estàndard de tradició africana aplicable a moltes ètnies i zones en guerra, camps de refugiats, desolació, corrupció, tràfic d'armes, fam, etcètera, com les que aporten valors humans, solidaritat, lluita pels ideals, respecte, compassió i amor.

CORAZÓN KIKUYO⁵

La protagonista de la novel·la és una nena alemanya que ha d'anar a viure amb el seu pare a Kènia degut a la situació d'Alemanya en aquells moments. Viuran en una granja d'un poblat kikuiu, on es desenvoluparà la història.

Tot el que el pare viu amb enyorança cap a l'Alemanya que ha hagut d'abandonar degut a la persecució jueva per part del nazisme, la nena, en companyia d'un amic kikuiu de la seva edat, ho viu amb joia descobrint aquest país africà: creences, geografia, costums, relacions humanes, llenguatge... Ella veu i viu amb la màxima intensitat tot el que Kenya destil·la.

Tot i que pare i filla mantenen sempre bona relació, inicialment els costarà posar-se al lloc de l'altre en aquesta nova etapa.

Proposem una conversa per comparar els contrastos entre els valors europeus i els del continent Àfrica a través del pensament dels personatges bàsics dins de la tribu kikuiu, el bwana (senyor), la memsahib (senyora), el kijana (jove), el kidogo (infant), el muchau (sanador) i el mzee (vell).

EL SECRETO DEL FUEGO⁶

A Moçambic, un país assolat per la guerra civil i per la misèria viu la Sofia amb la seva família. Una nit han de deixar-ho tot per fugir dels bandits que han matat la gent del poble, el seu pare i la vella Muazena. Caminen per les muntanyes i després de moltes llunes, arriben a Boane, un poble on intenten amb coratge començar una vida nova. La Sofia i la seva germana Maria ajuden la mare en les feines del camp i a mantenir la cabana neta. Un dia, jugant com qualsevol nen de la seva edat, la Maria perd la vida i la Sofia les cames en trepitjar una mina antipersona. Malgrat tot, la Sofia que és molt forta i tenaç aconseguirà trobar un nou sentit a la seva vida.

Es tracta d'una història basada en un fet terriblement real d'una nena que és capaç de tornar a aixecar-se malgrat haver perdut fins i tot les cames.

Novel·la curta que es pot llegir en un parell o tres de sessions a classe. Com Moçambic és un país força desconegut pels alumnes, la primera cosa que caldria fer és agafar un mapa i situar-lo. Després es poden buscar els pocs noms que surten al llibre: Boane, Matola, Mueda, el riu Impamputo, etcètera.

La proposta que fem és comparar la vida quotidiana de la Sofia i de la seva família amb la dels alumnes aquí, buscant pistes en el text:

Què fa cada dia la mare de la Sofia quan es lleva?, Com va a la feina?, I la Sofia i els seus germans?

També és una bona novel·la per introduir el debat sobre les mines antipersona, la guerra i els refugiats.

RIU AVALL⁷

El protagonista de la novel·la es un missioner alemany que fa set anys que viu a l'Àfrica. Quan torna al poblat després de ser fora uns dies, troba la seva dona morta i la seva filla greument malalta. Per tal que la nena es pugui salvar, ho deixa tot i marxa amb ella en una canoa, riu avall, per arribar amb cinc dies a l'hospital europeu de la ciutat.

Durant el dia haurà de lluitar contra les dificultats que suposa el riu: fang, troncs, mosquits, ràpids, animals, tempestes. Durant les estones de calma aprofita per explicar a la seva filla els seus records d'infantesa en una granja a Alemanya, malgrat que ella sembla estar inconscient.

A la nit deixen la canoa i s'endinsen a la selva buscant un lloc on descansar. La gent que troben els acullen i tenen cura de la nena, la renten, l'alimenten, li perfumen el llit, li apliquen les seves medicines o creences de tal manera que nit rera nit va millorant.

Finalment arriben a la ciutat. La nena esta pràcticament recuperada i la relació entre pare i filla es més entranyable i sòlida que mai.

Proposem una treball de recerca d'aquells fragments en els quals les diferents persones que apareixen mentre van riu avall, apliquen els seus remeis casolans per guarir la noia i comparar-ho amb les nostres pròpies experiències mèdiques.

QUÉ BLANCA MAS BONITA SOY⁸

El dia que la Maria celebra el seu dotzè aniversari rep molts regals: vestits, sabates, una Bíblia, perfums i altres objectes, però el regal més especial és el que li fa el seu pare: un esclau.

La història se situa en un país indeterminat de l'Àfrica (probablement Suriname) i la protagonista és una noia que explica en primera persona les seves vivències els mesos següents a l'aniversari. De manera innocent i natural explica la relació que té amb en Koko, el seu esclau de set anys, i amb les persones de la seva família, els seus pares, les seves tietes i l'avi. Pertanyen a una classe social elevada, són blancs i veuen amb normalitat el fet de posseir esclaus que els facin la feina, esclaus a qui es pot manar i castigar, si cal.

Al llarg de quaranta breus capítols (en total, poc més de seixanta pàgines) assistirem amb perplexitat a les peripècies de la Maria i comprovarem una manera de fer i de pensar capriciosa i inhumana, tot i que dins el context en que s'explica sembla lògic pensar que fets com els que es narren hagin succeït en realitat.

És una novel·la breu que es pot llegir a classe col·lectivament en un parell de sessions. Es presta molt a parlar de l'esclavitud i fer un projecte o estudi del tema: Què és l'esclavitud? En quins moments històrics hi ha hagut esclaus? (antiga Roma, per exemple) Quan es va abolir definitivament? En quins països podia haver succeït aquesta història? Coneixes altres formes d'esclavitud? Què vol dir ser "un poble d'esclaus"? Què vol dir "És una esclava del seu home"? Què vol dir "ser esclau de la feina"?

UNA CARTA MOLT LLARGA⁹

En aquesta llarga carta dirigida a la seva amiga Aïssatou, Ramatoulaye rememora la seva vida: l'escola, on van estudiar juntes, l'època de la il·lusió pel procés de descolonització, l' enamorament, el casament en contra de la voluntat de la mare, els fills...

Els episodis més destacats són els segons casaments dels marits —el d'ella i el de l'amiga— viscuts tots dos com una traïció malgrat produir-se en un context de poligàmia: el marit de Ramatoulaye abandona la família en casar-se amb una amiga de la seva filla, mentre que el d'Aïssatou cedeix a les pressions de la seva mare per què es casi amb una noia del seu mateix estatus social. Les reaccions de les dues dones davant d'aquest fet dolorós són diferents, però les dues mostren una gran dignitat i responsabilitat.

També són molt interessants els moments en què es parla de la relació amb les filles.

Aquest llibre ens dona a conèixer un munt d'aspectes de la vida quotidiana al Senegal de mitjans segle XX, especialment les diferents relacions de poder dintre la família. Els veiem a través de la mirada crítica d'una dona culta que estima la vida tradicional i alhora defensa els seus drets i la seva dignitat.

La seva lectura pot ser el punt de partida de debats sobre qüestions de gènere i família, aportant-hi informació, idees i percepcions molt interessants i enriquidores.

Es podrien llegir alguns dels capítols que es prestin més a debat i proposar als nois i noies que escriguin una carta a l'autora fent-li preguntes i/o opinant sobre la qüestió tractada en aquest capítol.

Si han pogut recollir notícies de fets semblants als que apareixen al llibre, es poden portar a classe i veure les diferències en el tractament del tema. Poden ser diferències pel fet de tractar-se de tipologies textuals diferents, però també perquè responen a vivències i percepcions diferents.

MI CASA ES TU CASA¹⁰

En Michael ha convidat a la Sandra i el seu pare a passar uns dies a Àfrica, més concretament a Togo i Ghana, on viu part de la seva família. En Michael va néixer a Togo però viu a la mateixa ciutat que la Sandra i el seu pare, Hamburg, i tots tres són grans amics.

La nova aventura comença a Lomé, i a la Sandra li sembla tot una mica inquietant, fa molta calor i humitat, no entén l'*ewe* i comença a plantejar-se molts interrogants. Es mostra intrigada i impacient.

Però aviat es sentirà atreta per aquesta nova cultura i cada nou descobriment serà una emocionant vivència. Li crida l'atenció l'hospitalitat dels africans, els colors dels seus vestits, els menjars, les seves festes, els seus rituals, les llargues converses per explicar les coses, etc.

Poc a poc va integrant una actitud i manera de ser pròpies del país que visita: "viatjaré amb l'imprescindible" "M'enfado molt menys, tan sols quan és necessari..."

El fet que sigui un quadern de viatge on la protagonista va explicant i comentant les seves pròpies vivències fa que sigui un llibre de lectura àgil i amena.

Donat que el llibre es la descripció d'un viatge, proposem un joc de l'oca. El joc va acompanyat de la lectura de fragments del llibre que descriuen molt bé les seqüències del viatge i els sentiments de la protagonista (anhels, decepcions, pors, emocions, il·lusions)

El joc pot ser una activitat prèvia. A partir de les petites pinzellades que es van llegint es crea una motivació per llegir el llibre sencer.

NOTES:

1. KAPUSCINSKI, Ryszard. *Ébano*. Barcelona: Anagrama, 2005.
2. Veure "Édjimé". "Nthalingue" i "Indaba", apareguts a Perspectiva Escolar els mesos de setembre, octubre i novembre de 2007, respectivament.
3. KESSEL, Joseph. *El lleó*. Barcelona: Empúries, 2002
4. CARBÓ, Joaquim. *Retrat amb negra*. València: Perifèric Edicions, 2005.
5. ZWEIG, Stefanie. *Corazón kikuyo*. Saragossa: Edelvives, 2004.

6. MANKELL, Henning. *El corazón del fuego*. Madrid: Siruela, 2007
7. SCHULZ, Hermann. *Riu avall*. Barcelona: Baula, 2006.
8. VERROEN, Dolf. *Qué blanca más bonita soy*. Salamanca: Lóquez, 2007.
9. BÂ, Mariana. *Una carta molt llarga*. Barcelona: Takusan Ediciones, 2005.
10. SCHINS, Marie-Thérèse. *Mi casa es tu casa*. Saragossa: Edelvives, 2004.

EL LLEÓ

<i>Títol</i>	El lleó
<i>Autor</i>	Kessel, Joseph
<i>Editorial</i>	Empúries
<i>Ciutat</i>	Barcelona
<i>Any d'edició</i>	2002
<i>Col·lecció</i>	L'odissea, 125
<i>Pàgines</i>	271

<i>Edat</i>	A partir de 14 anys
<i>Temes</i>	Àfrica. Amistat. Massais. Civilització. Vida salvatge.

RESUM

Un reporter visita una reserva de Kenya amb la intenció d'escriure'n un reportatge. Allà es troba amb tres personatges: en Bullit, un antic caçador convertit en director de la reserva i en protector de la fauna; la seva dona, Sybil, de personalitat refinada, que no ha sabut adaptar-se a l'entorn salvatge on viu. I, sobretot la Pat, la filla dels dos anteriors: una nena que ha estat capaç de penetrar en els més íntims racons de la vida salvatge, fins al punt que els nadius la consideren la filla del lleó, ja que té una estreta amistat amb en King, un enorme lleó mascle que ella va criar des de ben menut.

La Pat es converteix en la guia del viatger, és ella la que l'introdueix en el contacte amb la gran fera i amb els racons més ocults de la reserva.

ASPECTES A DESTACAR

L'adult resta seduït per la nena i la seva estreta relació amb el regne animal. Es meravella de la seva força de caràcter, de la seva superioritat, de la seva saviesa, de la seva tirania envers éssers molt més poderosos que ella, però també de la seva fragilitat. La Pat es converteix en la guia del viatger, és ella la que l'introdueix en el contacte amb la gran fera i amb els racons més ocults de la reserva.

Els MASSAIS: Caçadors de lleons, l'única tribu que segueix orgullosament el seu mode de vida malgrat el trasbals que ha portat la dominació de l'home blanc.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

Després de llegir el llibre es podria fer una lectura de l'acció que protagonitzen els **massais**.

PRIMERA PART

En aquestes pàgines de la primera part del llibre es relata qui són els massais i la seva presència en el parc.

PÀGINA NÚM.	FRAGMENT
25	Els massais tenen dret de pas i acampada al parc.
50	Els massais no venen ni compren res
69	No perdrem de vista els massais ni un moment durant tota la setmana que passaran aquí.
70	—Els deixa acampar a la reserva?...
87	Del recer de la vegetació espinosa, en van sortir dos homes, dos massais.
88	Capítol XI
99	Em van tornar a la memòria el vell Ol'Kalou i l'Oriunga, el <i>morane</i> .
100	Massa, els conec. Aquells cossos nus com serps, aquelles cabelleres i aquells ulls de boig... I tornen a ser aquí!

SEGONA PART

En la segona part del llibre es narren les tradicions dels massais en la seva estada a la reserva d' Ambolesi i la connexió de la tribu amb la història principal.

PÀGINA NÚM.	FRAGMENT
144	Durant el transcurs de la meva vida, i sota cels diversos, havia trobat moltes vegades nòmades en marxa. Però...
145	La tarda anava de baixa...
158	Anirem a veure com els massais instal·len el <i>manyatta</i> ...el seu campament...
de la 160 a la 184	Capítol V
206	Contra la mateixa escorça vaig veure un casc de tons de coure. Era la cabellera de l'Oriunga, el <i>morane</i> .
208	A part d'això, havíem caminat en silenci. La Patrícia pensava en la seva victòria i jo en el <i>morane</i> .
210	Per què un desenllaç? I quin?
de la 214 a la 219	Vaig cridar: —Patrícia, vigila! L'Oriunga!
de la 229 a la	Capítols XII i XIII

247	
de la 255 a la 265	Hi va haver uns moments de silenci. I, finalment, d'uns matolls llunyans va emergir l'home que la nena havia esperat amb tanta passió ...

RETRAT AMB NEGRA

<i>Títol</i>	Retrat amb negra
<i>Autora</i>	Carbó, Joaquim
<i>Il·lustradora</i>	
<i>Editorial</i>	Perifèric Edicions (narrativa juvenil; 8)
<i>Ciutat</i>	València
<i>Any d'edició</i>	2005
<i>Pàgines</i>	216

<i>Edat</i>	A partir de catorze anys.
<i>Temes</i>	Àfrica. Tribus urbanes. Solidaritat.

RESUM

Retrat amb negra s'emmarca dins la narrativa juvenil que podríem denominar de realisme crític.

La primera part de l'obra narra un període en la vida d'un jove, en David, el qual observa com el barri on viu es va degradant per culpa d'uns joves d'extrema dreta que atemoreixen els veïns i es fan els amos de la zona. Un seguit d'esdeveniments, provocats per aquest grup neonazi en el seu enfrontament amb d'altres grups de joves, abocaran a en David a un carreró sense sortida i l'obligaran a prendre una decisió radical, un gir copernicà que el durà a l'Àfrica.

La segona part de la novel·la ens presenta un país imaginari, Nisòtia, fàcilment identificable amb qualsevol país centrafricà. Tot i que no hi ha una sola Àfrica i tampoc hi ha un model estàndard de tradició africana aplicable a totes les ètnies i a tots les zones, si que podem reconèixer unes constants d'aquestes regions en guerra: camps de refugiats, desolació, corrupció, tràfic d'armes, fam, etc. convivint amb valors més humans com la solidaritat, la lluitat pels ideals, el respecte, la compassió i l'amor.

Serà en aquest ambient on David viurà experiències noves, coneixerà persones increïbles, recordarà la seva vida occidental anterior i, sobretot, la seva existència prendrà sentit i es trobarà a si mateix.

ASPECTES A DESTACAR

Joaquim Carbó ha fet una novel·la dura, valenta i molt ben escrita. Es llegeix amb emoció i el mestre o la mestra que vulgui aprofundir en aspectes de denúncia social té davant seu un material de primera magnitud.

Corazón kikuyu

<i>Títol</i>	Corazón kikuyu
<i>Autor</i>	Zweig, Stefanie
<i>Editorial</i>	Edelvives
<i>Ciutat</i>	Saragossa
<i>Any d'edició</i>	2004
<i>Pàgines</i>	202
<i>Edat</i>	A partir de 14 anys
<i>Tema</i>	Contrast: Enyorança i arrelament

RESUM

La protagonista de la novel·la és una nena alemanya que ha d'anar a viure amb el seu pare a Kenia degut a la situació d'Alemanya en aquells moments deixant allà país i part de família. Viuran en una granja d'un poblat kikuyu, on es desenvoluparà la història.

Tot el que el pare viu amb enyorança cap a l'Alemanya que ha hagut d'abandonar degut a la persecució jueva per part del nazisme, la nena, en companyia d'un amic kikuyu de la seva edat, ho viu amb joia descobrint aquest país africà: creences, geografia, costums, relacions humanes, llenguatge... Ella veu i viu amb la màxima intensitat tot el que Kenia destil·la.

Tot i que pare i filla mantenen sempre bona relació, inicialment els costarà posar-se al lloc de l'altre en aquesta nova etapa.

ASPECTES A DESTACAR

- L'autora tria unes paraules essencials en llenguatge kikuyu que queden recollides en un glossari al final del llibre.
- Contrastos entre els valors europeus i els del continent africà.
- Personatges bàsics dins de la tribu kikuyu: Bwana (senyor), memsahib (senyora), kijana (jove), kidogo (infant), muchau (sanador), Mzee (vell), Rafiki (amic).

El secreto del fuego

<i>Títol</i>	El secreto del fuego
<i>Autor</i>	Mankell, Henning
<i>Editorial</i>	Siruela
<i>Ciutat</i>	Madrid
<i>Any d'edició</i>	2007
<i>Pàgines</i>	148
<i>Edat</i>	A partir de 14 anys
<i>Tema</i>	La guerra, la pobresa, la soledat, el temps, la vida a l'Àfrica

RESUM

A Moçambic, un país assolat per la guerra civil i per la misèria viu la Sofia amb la seva família. Una nit han de deixar-ho tot per fugir dels bandits que han matat la gent del poble, el seu pare i la vella Muazena. Caminen per les muntanyes i un dia, després de moltes llunes, arriben a Boane, un poble on com altres refugiats, intenten amb coratge començar una vida nova. La Sofia i la seva germana Maria ajuden la mare en les feines del camp i a mantenir la cabana neta. Fins i tot per primer cop a la vida poden anar una estona a l'escola.

Un dia, jugant com qualsevol nen de la seva edat, la Maria perd la vida i la Sofia les cames en trepitjar una mina antipersona.

Malgrat tot, la Sofia que és molt forta i tenaç aconseguirà trobar un nou sentit a la seva vida.

Es tracta d'una història basada en un fet real, millor dit, terriblement real, d'una nena que com moltes altres persones que viuen en aquestes condicions ho perd tot i és capaç de tornar a aixecar-se malgrat haver perdut fins i tot les cames.

ASPECTES A DESTACAR

Novel·la curta de tant sols dotze capítols, bellament narrats que explica uns fets colpidors dins un país poc conegut pels europeus, però molt comuns per a qualsevol moçambicà.

Toca temes com la soledat, el concepte del temps, la solidaritat i generositat de la gent que viu en la misèria, la malaltia, la penúria dels hospitals, l'alcoholisme, l'abandó, les creences, les llengües que s'hi parlen, el respecte per la gent gran.

D'altra banda cal destacar la personalitat de la Sofia. Com deia en Ryszard Kapuscinski en el seu llibre "Ébano": "***Su vida es un martirio, un tormento que, sin embargo, soportan con una tenacidad y un ánimo asombrosos.***"

PROPOSTA D'ACTIVITAT

Es tracta d'una novel·la curta que es pot llegir en un parell o tres de sessions a classe.

Com Moçambic és potser un país força desconegut pels alumnes, la primera cosa que caldria fer és agafar un mapa i situar-lo.

Després buscar els pocs noms que surten en el llibre: Boane, Matola, Mueda el riu Impamputo, etc.

Una proposta seria comparar la vida quotidiana de la Sofia i de la seva família amb la dels alumnes aquí, buscant pistes en el text:

Què fa cada dia la mare de la Sofia quan es lleva?

Com va a la feina?

I la Sofia i les seus germans?

Per altra banda, la Sofia no és una nena qualsevol, quines són les seves qualitats: valenta, tenaç, etc...

El tema de les mines antipersona, la guerra, els refugiats, etc ...

Adjunto un cd d'un grup moçambicà que es diu: MASSUKOS i que són de Niassa. Niassa està al costat de Cabo Delgado on està Mueda el poble on anirà en Totio a passar la seva jubilació. La cançó Track 12 parla de l'orgull de ser de Niassa malgrat ser molt pobre.

D'altra banda existeix un reportatge que van fer a la TV 2 a EN PORTADA, que es diu: El largo camino hacia la escuela: Mozambique, que podria ser interessant pels adolescents.

Adjunto també un mapa de Moçambic.

RIU AVALL

<i>Títol</i>	Riu avall
<i>Autor</i>	Schulz, Hermann
<i>Editorial</i>	Baula
<i>Ciutat</i>	Barcelona
<i>Any d'edició</i>	2006
<i>Col·lecció</i>	La llum del far; 55
<i>Pàgines</i>	143
<i>Edat</i>	A partir d' 11 anys
<i>Temes</i>	Africa.Relació pare/filla. Malalties tropicals. Solidaritat

RESUM

El protagonista de la novel·la es un missioner alemany que fa set anys que viu a l'Àfrica. Quan torna al poblat després de ser fora uns dies, troba la seva dona morta i la seva filla greument malalta. Per tal que la nena es pugui salvar, ho deixa tot i marxa amb ella en una canoa, riu avall, per arribar amb cinc dies a l'hospital europeu de la ciutat.

Durant el dia haurà de lluitar contra les dificultats que suposa el riu: fang, troncs, mosquits, ràpids, animals, tempestes...; durant les estones de calma aprofita per explicar a la seva filla els seus records d'infantesa en una granja a Alemanya, malgrat que ella sembla estar inconscient, sobre tot al principi del viatge.

A la nit deixen la canoa i s'endinsen a selva buscant un lloc on descansar. La gent que troben els acullen i tenen cura de la nena, la renten, l'alimenten, li perfumen el llit, li apliquen les seves medicines o creences de tal manera que nit rera nit va millorant.

Finalment arriben a la ciutat. La nena esta pràcticament recuperada i la relació entre pare i filla es més entranyable i sòlida que mai.

ASPECTES A DESTACAR

L'autor ens explica a l'apèndix que el relat del viatge de l'Anna i el seu pare riu avall, esta basat en fets reals com també ho són alguns personatges. Els llocs on transcorre l'acció i algunes de les coses que hi van passar però, són inventades.

La travessia al llarg riu, la solidaritat de la gent africana que es van trobant, i la creixent relació entre el missioner i la seva filla van teixint una novel·la amena, optimista al final de la qual el protagonistes en sortiran renovats

Qué blanca más bonita soy

<i>Títol</i>	Qué blanca más bonita soy
<i>Autor</i>	Verroen, Dolf

<i>Editorial</i>	López
<i>Ciutat</i>	Salamanca
<i>Any d'edició</i>	2007
<i>Pàgines</i>	70
<i>Edat</i>	A partir de 14 anys
<i>Tema</i>	L'esclavitud

RESUM

El dia que la Maria celebra el seu dotzè aniversari rep molts regals: vestits, sabates, una Bíblia, perfums i altres objectes, però el regal més especial és el que li fa el seu pare: un esclau.

La història se situa en un país indeterminat de l'Àfrica (probablement Suriname) i la protagonista és una noia que explica en primera persona les seves vivències els mesos següents a l'aniversari. De manera innocent i natural explica la relació que té amb en Koko, el seu esclau de set anys, i amb les persones de la seva família, els seus pares, les seves tietes i l'avi. Pertanyen a una classe social elevada, són blancs i veuen amb normalitat el fet de posseir esclaus que els facin la feina, esclaus a qui es pot manar i castigar, si cal.

Al llarg de quaranta breus capítols (en total, poc més de seixanta pàgines) assistirem amb perplexitat a les peripècies de la Maria i comprovarem una manera de fer i de pensar capriciosa i inhumana, tot i que dins el context en que s'explica sembla lògic pensar que fets com els que es narren hagin succeït en realitat.

ASPECTES A DESTACAR

És una història colpidora que convé tractar amb seriositat i rigor. Alguns capítols són especialment cruentos i cruels.

PROPOSTA D'ACTIVITAT

És una novel·la breu que es pot llegir a classe col·lectivament en un parell de sessions. Es presta molt a parlar de l'esclavitud i fer un projecte o estudi del tema:

- Què és l'esclavitud?
- En quins moments històrics hi ha hagut esclaus? (antiga Roma, per exemple)
- Quan es va abolir definitivament?
- En quins països podia haver succeït aquesta història?
- Coneixes altres formes d'esclavitud?
- Què vol dir ser "un poble d'esclaus"?
- Què vol dir "És una esclava del seu home"?
- Què vol dir "ser esclau de la feina"?
- Etcètera.

També la lectura del llibre es presta a fer una valoració del personatge

Maria:

- Es poden justificar les seves accions?
- Creus que al final de llibre, i sota la influència de la nova institutriu, la Maria modificarà els seus pensaments envers els altres?

Es poden buscar arguments que justifiquin el comportament de la Maria i de la seva família, així com arguments contraris i crear una mena de debat dividint el grup classe en partidaris i detractors. La discussió pot resultar molt enriquidora.

Una carta molt llarga

<i>Títol</i>	Una carta molt llarga
<i>Autora</i>	Mariama Bâ
<i>Editorial</i>	Takusan Ediciones
<i>Ciutat</i>	Barcelona
<i>Any d'edició</i>	2005
<i>Pàgines</i>	163

<i>Edat</i>	A partir de 14 anys
<i>Temes</i>	Diferents qüestions de gènere: poligàmia, maternitat, estudis... Vida quotidiana al Senegal del s. XX.

RESUM

En aquesta llarga carta dirigida a la seva amiga Aïssatou, Ramatoulaye recorda la seva vida: l'escola, on van estudiar juntes, l'època de la il·lusió pel procés de descolonització, l'enamorament, el casament en contra de la voluntat de la mare, els fills ...

Dos dels episodis més destacats són els segons casaments dels marits —el d'ella i el de l'amiga— viscuts tots dos com una traïció malgrat produir-se en un context de poligàmia: el marit de Ramatoulaye abandona la família en casar-se amb una amiga de la seva filla, mentre que el d'Aïssatou cedeix a les pressions de la seva mare per què es casi amb una noia del seu mateix estatus social. Les reaccions de les dues dones davant d'aquest fet dolorós són diferents, però les dues mostren una gran dignitat i responsabilitat.

També són molt interessants els moments en què parla de la relació amb les filles: els sentiments, les expectatives... la dificultat d'assumir la manera diferent de viure d'aquestes noies joves, la contrarietat quan les troba fumant... i el disgust quan s'assabenta que una d'elles està embarassada. Després de conèixer la seva preocupació i tristesa per aquest fet, veiem com supera aquests sentiments i pren una actitud positiva i de suport a la nova vida de la seva filla.

ASPECTES A DESTACAR

Aquest llibre ens dona a conèixer un munt d'aspectes de la vida quotidiana al Senegal de mitjans segle XX, especialment les diferents relacions de poder dintre la família. Els

veiem a través de la mirada crítica d'una dona culta que estima la vida tradicional i alhora defensa els seus drets i la seva dignitat.

La seva lectura pot ser el punt de partida de debats sobre qüestions de gènere i família, aportant-hi informació, idees i percepcions molt interessants i enriquidores.

PROPOSTA DE TREBALL

Es podrien llegir alguns dels capítols que es prestin més a debat i proposar als nois i noies que escriguin una carta a l'autora fent-li preguntes i/o opinant sobre la qüestió tractada en aquest capítol.

Si s'ha pogut recollir notícies de fets semblants als que apareixen al llibre, es poden portar a classe i veure les diferències en el tractament del tema. Poden ser diferències pel fet de tractar-se de tipologies textuals diferents, però també perquè responen a vivències i percepcions diferents.

Pot estar bé ambientar la sessió amb músiques, robes, fotos del Senegal.

Mi casa es tu casa

Títol	Mi casa es tu casa
<i>Autora</i>	Marie-Thérèse Schins
<i>Il·lustradora</i>	Leticia Ruifernández
<i>Editorial</i>	Edelvives
<i>Col·lecció</i>	Cuadernos de viaje de la Sandra
<i>Ciutat</i>	Saragossa
<i>Any d'edició</i>	2004
<i>Traductora</i>	Cristina Rodríguez
<i>Pàgines</i>	145 pàgines

<i>Edat</i>	10 anys
<i>Temes</i>	Àfrica. Viatges. Diversitat.

RESUM

En Michael ha convidat a la Sandra i el seu pare a passar uns dies a Àfrica, més concretament a Togo i Ghana, on viu part de la seva família. En Michael va néixer a Togo però viu a la mateixa ciutat que la Sandra i el seu pare, Hamburg, i tots tres són grans amics.

La Sandra està molt emocionada amb aquest viatge, tot i que el seu pare li adverteix que no trobarà pas les comoditats a les que està acostumada.

La nova aventura comença a Lomé, i a la Sandra li sembla tot una mica inquietant, fa molta calor i humitat, no entén el ewe i comença a plantejar-se molts interrogants. Es mostra intrigada i impacient.

Però aviat es sentirà atreta per aquesta nova cultura i cada nou descobriment serà una emocionant vivència. Li crida l'atenció l'hospitalitat dels africans, els colors dels seus vestits, els menjars, les seves festes, els seus rituals, les llargues converses per explicar les coses, etc.

Poc a poc va integrant una actitud i manera de ser pròpies del país que visita: "viatjaré amb l' imprescindible" "M'enfado molt menys, tan sols quan és necessari..."Al final del

viatge es troba a gust i desitja tornar un altre dia, li agrada haver descobert una de les moltes cares, que segons el seu pare, té Àfrica.

ASPECTES A DESTACAR

El fet que sigui un quadern de viatge on la protagonista va explicant i comentant les seves pròpies vivències fa que sigui un llibre de lectura àgil i amena. El llibre permet un apropament a una cultura diferent sense caure en estereotips i parlar de valors com l'esforç, la curiositat, la tolerància, que es dibuixen en l'actitud de la protagonista. La Sandra va canviant poc a poc a mesura que avança el viatge. Passa de la queixa constant davant de situacions noves que trenquen els seus esquemes d'una vida plena de comoditats, a gaudir de tot el que li va proporcionant el contacte amb la gent dels països que visiten.

PROPOSTA D'ACTIVITATS

Donat que el llibre es la descripció d'un viatge, proposem un joc de l'oca. El joc va acompanyat de la lectura de fragments del llibre que descriuen molt bé les seqüències del viatge i els sentiments de la protagonista (anhels, decepcions, pors, emocions, il·lusions, etc.)

El joc tant pot ser una activitat prèvia, a partir de les petites pinzellades que es van llegint es crea una motivació per llegir el llibre sencer, com una activitat posterior a la lectura, la lectura dels fragments servirà per recordar els moments més importants del viatge.

S'adjunta taulell de joc, imatges del llibre per omplir les caselles i descripció del joc. Les imatges també poden ser dibuixos dels propis nens. En una sessió prèvia es poden donar una sèrie de pautes per fer les il·lustracions sense dir perquè serviran (què han de dibuixar, mida del dibuix, etc...), d'aquesta manera es crea una mica d'expectació i a la propera sessió es presenta el joc.

Abans d'iniciar el viatge cal llegir el fragment 0. Per a les demés caselles seguir les pautes que es marquen a la descripció del joc.

Norma prèvia: Cal treure un tres per iniciar el viatge.

Quan es cau a una casella que hi ha cal llegir el fragment corresponent.

DESCRIPCIÓ DEL JOC

Núm. casilla	Título casilla	acción
0	¿Vienes conmigo a África?	☐
1	Salida. Departamento de lecturas. Cuaderno de viaje de Sandra	

2	Viaje a Togo y Ghana	
3	Pasaporte. Documentación en orden. Inicio del viaje.	Inicio del viaje
4	Viaje en avión.	☐
5	"Si en orden tienes la cartilla, puedes avanzar dos casillas."	☐ avanza dos casillas
6	La casa. El agua	☐
7	El cuarto de baño	☐
8	"De mapa a mapa y vuelvo a tirar porque me gusta viajar"	avanza al mapa siguiente
9	El juego de las alubias.	☐
10	La comida.	☐
11	"De puente a puente y tiro porque me lleva la corriente"	Avanzar o retroceder al otro puente y vuelve a tirar.
12	El transporte	☐
13	"Hay que esperar en correos a que pase un compañero"	☐ esperar a que otro jugador caiga en la casilla, si no cae nadie no se puede avanzar
14	La música	☐
15	"De mercado a mercado y tiro porque me ha tocado"	Avanzar o retroceder a la otra casilla del mercado y volver a tirar
16	"De mapa a mapa y vuelvo a tirar porque me gusta viajar"	avanza al mapa siguiente
17	Gente en la playa. Tómate tu tiempo. Dos turnos sin tirar.	☐ dos turnos sin tirar
18	Hechicero.	☐
19	"De mercado a mercado y tiro porque me ha tocado"	Avanzar o retroceder a la otra casilla del mercado y volver a tirar

20	Explotación del país.	☐
21	"De puente a puente y tiro porqué me lleva la corriente"	Avanzar o retroceder al otro puente y vuelve a tirar.
22	La escuela	☐
23	Los difuntos	☐
24	"De mapa a mapa y vuelvo a tirar porque me gusta viajar"	avanza al mapa siguiente
25	Tu pelo y mi pelo	☐
26	Frontera Togo y Ghana	☐
27	Contrabando. "Para revisar el equipaje para tres turnos el viaje"	☐ Tres turnos sin tirar
28	Cocodrilos. Cocodrilos cruzados de Ghana. Comparten estómago y aún así luchan por la comida. Si no quieres formar parte de su dieta regresa a la casilla de salida.	Regresa a la casilla de salida
29	Pescadores	☐
30	Mujeres que hacen trenzas	☐
31	Danza exorcismo	☐
32	Fin del viaje	☐

Fragmentos

Casilla 0. Introducción

1.- ¿Vienes conmigo a África? (pág. 8)

"¿Te gustaría venir conmigo a África Occidental?- me preguntó mi padre al comienzo de mis vacaciones

Al principio pensé que me estaba tomando el pelo, pero después me di cuenta de que la pregunta iba totalmente en serio.

-Michael nos ha invitado a visitar a su familia en Togo y Ghana.

En ese momento, me quedé con la boca abierta. Sé muy bien dónde están Togo y Ghana. Michael me lo ha mostrado en un mapa y a menudo me cuenta cosas de su gigantesca familia.

Michael también es amigo de mi padre. Desde hace muchos años, trabaja en barcos con bandera alemana, y cuando no anda navegando por alguno de esos mares del mundo, vive en Hamburgo y viene a visitarnos con frecuencia.”

-¿Va a ser un viaje de vacaciones? - pregunté por si acaso, pues, con mi padre, nunca se sabe-. ¿Y de verdad quiere Michael que vaya yo?

-Michael nos ha invitado a los dos. Pero no puedo decirte si para ti serán unas vacaciones.

Estoy tan sorprendida que no sé qué decir. Y eso pasa como mucho una vez al año. Pero, de pronto, se me ocurre algo.

-¿Qué quieres decir con que no sabes si para mí serán unas vacaciones?

-Aquello no es Europa, Sandra. En África todo es diferente a como es aquí.

-iPero eso es lo genial- opino”

Casilla 4 Viaje en avión (pág 15)

Cuando al fin aterrizamos en Lomé y bajamos del avión, casi me quedo sin respiración. Fuera está oscuro y hace calor y humedad como en una sauna. Y casi no puedo distinguir a la gente, porque son tan negros como la noche. De pronto, todo me parece un poco inquietante...

Casilla 5 Vacunas (pág 22)

“-Ha preguntado si estás vacunada contra la fiebre amarilla- traduce mi padre

-*Oui*– respondo con energía, mostrándole orgullosa mi cartilla amarilla de las vacunas.

Mi padre y yo tuvimos que tragarnos un montón de pastillas y vacunarnos contra algunas enfermedades que se pueden contraer en África Occidental. Tuvimos que ir varias veces a la Casa de las Enfermedades Tropicales del Puerto de Hamburgo. Los médicos de allí saben exactamente lo que debe hacer un blanco para no caer enfermo en los países tropicales. Pues los blancos tenemos pocas defensas frente a la enfermedades tropicales.”

Casilla 6 El agua (pág. 26)

“Entonces una niña me coge de la mano y me lleva al cuarto de baño. Hay una ducha, una bañera, un lavabo y un retrete. Ella señala todo mostrando una sonrisa radiante i dice *tsi*.

Yo digo también *tsi* y asiento con la cabeza, aunque no sé qué significa.

La niña gira el grifo y vuelve a decir *tsi*. Así que significa “agua”.

-Quiere enseñarte que en vuestra casa hay agua – aclara Michel. Le miro asombrada-. Aquí no es tan normal que en una casa haya un grifo- añade Michael-.

-Para la mayoría de los africanos, esta casa es un puro lujo- dice de repente mi padre desde el fondo.

Los niños me acompañan a todas partes. Es muy extraño. Creo que son tan curiosos como yo. Pero eso de que tengan que ser tantos y además suelten risitas todo el tiempo... me carga. No podemos hablar entre nosotros.”

Casilla 7 El cuarto de baño (pág 30)

-Tengo que ir al servicio –digo- . Por favor, saca a los niños del cuarto de baño.
-La verdad es que quieren mirar- opina Michael.
Me quedo mirándole fijamente. ¿Dónde he aterrizado? ¿No puedo ni siquiera estar sola en el cuarto de baño? Del miedo, empiezo a sudar aún más.
-Pero, Michael, ¿no estarás hablando en serio?- tartamudeo.
-Claro que sí – contesta-. En la mayoría de las casas de África no hay puertas. Y además se usa este dicho: “Mi casa es tu casa”
-Esta es una casa de las que gustan a los blancos- continúa Michel-. Con puertas, cuartos de baño y grifos.
Estoy furiosa y desconcertada.
-Pues quiero hacer pis sola, sin espectadores. ¡Y se acabó! ¿Y dónde se ha metido la araña?- Sigo preguntando.
-Ha desaparecido dentro de su casita.
-¿Dónde está su casita?
-¿Dónde? En algún lugar del cuarto de baño.
-Está bien. Lo que importa es que no salga mientras yo esté aquí sentada.”
Necesito ir urgentemente al servicio. De alguna forma consigo cerrar la puerta. Oigo cómo todos cuchichean fuera, en el pasillo.
Cuando voy a tirar de la cadena, me doy cuenta de que no funciona. Está estropeado. ¡Mierda!
-¡Michael!- grito. ¡La cadena no funciona!
-Tienes que llenar un cubo de agua en el otro cuarto de baño- dice Michael-. El fontanero vendrá esta semana para repararlo.
Echando pestes, lleno un cubo de agua y lo llevo al cuarto de baño. Allí ya hay tres niños esperando, que miran cómo desaparece mi pis y el papel por el retrete y no paran de reírse”

Casilla 9 El juego de las alubias (pág. 35)

“Michael me coge rápido del brazo, me lleva con los niños y dice algo en ewe. Los niños salen corriendo y regresan con una tabla de juegos, en la que hay un montón de huecos.

(...)

Los niños toman mi mano derecha y depositan en ella unas semillas grises. Entonces me muestran en qué huecos ponerlas. Después de un rato me entero más o menos de qué va y, poco a poco, me olvido del enfado, del cansancio y de las quejas, Incluso se me ocurre un nombre en alemán: el juego de las alubias.

El juego de las alubias es superdivertido y no importa que hablemos lenguas diferentes. Ellos hablan ewe y yo, alemán, y no paramos de jugar.

Y creo que más de una vez me dejan ganar deliberadamente. Es un gesto muy amable por su parte.”

Casilla 10 La comida (pág 37)

Entonces viene mi padre y dice que la comida está en la mesa.

-Quiero quedarme con los niños.

-Eso no puede ser. Te han reservado un sitio en la mesa, en el comedor con los adultos.

(...)

Stella me ofrece una fuente de ensalada.

(...)

Después hay *foufou*. Tiene buen aspecto, es como una enorme albóndiga de color blanco. Michael me ha explicado que el *foufou* se hace con raíces de mandioca. A veces se acompaña con bananas cocidas. Queremos ir al mercado a ver todas las cosas comestibles que aún no conozco.

(...)

el *foufou* sabe muy bien y es bastante pegajoso, casi como un chicle. Parten la albóndiga gigantesca con un cuchillo, pero todos comen con la mano, menos mi padre y yo, porque no sabemos hacerlo.

(...)

De postre hay mangos gigantescos. Su pulpa es jugosa y de color naranja. Es lo que más me gusta de todo. Debo decir que a partir de hoy sólo quiero comer mangos.

Casilla 12 Transporte (pág. 46)

-Sandra, no hablas nuestra lengua y no conoces el camino. Te voy a dar un papel con la dirección y dinero para un taxi. Llévalo siempre.

-¿Taxi? ¿Son muy caros? ¿Aquí no hay metro o autobuses?

Michael casi se atraganta de la risa.

-Metro, desde luego que no, y autobuses, no muchos. La mayoría de los autobuses circulan de la ciudad a los pueblos o a otras ciudades. Pero no dentro de la ciudad. Para eso hay muchos, muchos taxis. Son de color amarillo y no son muy caros.

Casilla 13 Teléfono y correos (pág.48)

- Y si quieres visitar a tu familia, ¿no puedes llamar antes por teléfono?

-No, mandamos antes a alguien o le damos un recado a alguna persona que vaya hacia allá.

-¿Y eso funciona?

-Casi siempre, sólo que tarda un poco más.

-¿No puedes enviar una carta por correo?

-Si la persona a la que escribo tiene un apartado de correos, entonces sí.

-¿No traen las cartas a casa?

-No

-¿Y por qué no?

-Porque la mayoría de la gente no tiene una dirección fija.

-¿Qué? ¿No tienen número en las casas?

- No, no siempre.

-¿A quien le envías las cartas cuando estás en Alemania?

- A Bernard. En Lomé tiene un apartado de correos y teléfono. Todo eso cuesta dinero, mucho dinero. Pero el apartado de correos lo utilizan unas cien personas. Sus hijos, después, transmiten los recados que llegan por teléfono y reparten todas las cartas.

Tengo que pensar más en eso. En nuestro bloque, los inquilinos se quejan si el cartero trae el correo media hora más tarde."

Casilla 15 Música (pág 57)

Y de pronto, estamos metidos en medio del bullicio. Oigo el profundo sonido de los tambores, fuerte y hermoso. Se me meten dentro del pecho y siguen ahí retumbando. Mi corazón palpita.

(...)

Otra vez cabras, gallinas y gatos por todas partes, y perros que no dejan de rascarse. Y gente contenta, con los vestidos más coloridos que jamás haya visto. (...) La gente canta y da palmas, los tambores retumban de las maracas salen sonidos alegres y desenfrenados. (...) Se ponen a bailar unas con otras con pañuelos blancos en la mano. Eso será para secarse el sudor, pienso yo, pues ahora ellas también están sudando (...) La gente aquí apenas suda. Están acostumbrados a vivir en la sauna.

(...)

De repente, una mujer me lanza un pañuelo al regazo.

-Tienes que bailar con ellas- dice Sammy

-Pero si no sé- digo muerta de miedo.

-Ellas te enseñarán.

Voy hacia las mujeres con las rodillas temblorosas, y ellas me enseñan cómo tengo que moverme. La música es genial, al contrario que yo."

Casilla 17 gente en la playa (pág. 62)

En Togo no hay turistas y la playa está casi vacía. Pero, cuando bajamos del taxi en el paseo marítimo de Lomé vemos a mucha gente de cuclillas en la playa, muy silenciosa.

-Oye, papá, ¿crees que están ahí viendo el sol tan tranquilos y a gusto? ¿O que están descansando del trabajo?

-Tal vez estén haciendo eso también, cariño, ¡pero en primer lugar están haciendo sus necesidades!- explica mi padre.

-¿Qué quieres decir?- otra vez tengo palpitaciones.

-Están ahí sentados haciendo sus necesidades más inmediatas, porque en su casa no tienen servicio.

-¿Quieres decir que lo hacen ahí, tan tranquilos?

-Lo puedes decir así, Sandra. El mar se lo lleva todo. Es muy higiénico. (...) El sol lo seca todo. Y cuando el río se desborda, se lo lleva todo al mar. Es abono humano. Aparte, eso es bastante higiénico. No tienen que tocar ningún picaporte, a través del cual podrían contraer enfermedades."

Casilla 18 Hechicero (pág 70)

De repente, descubro a un hombre que tiene dos escorpiones negros paseándose por su brazo desnudo.

-Michel, ¿por qué hace eso?

-Es un hechicero y curandero. Muestra a la gente cuánto poder posee.

Junto al hombre hay una tabla en la que se puede ver qué enfermedades cura.

Sobre un paño hay instrumentos, hierbas y otras cosas que no he visto nunca.

Lo único que reconozco son las plumas de gallina.

-No le saquéis fotos- dice Michel-. Eso le molestaría.

Casilla 20 Explotación del país (pág 66)

"En Togoville vive un tío de Michael que se llama Joachim.

-¿Por qué tiene un nombre alemán?

-Porque los alemanes estuvieron aquí mucho tiempo, hasta 1914.

-¿Qué hacían aquí?

-Sobre todo, construir iglesias y colegios.

-¿Y ahora ya no están?

- No, Togo se ha convertido en una república y tiene una democracia libre, independiente de los países europeos.

Mi padre me contó en casa que los europeos ayudaron a construir carreteras, escuelas y hospitales, pero que también explotaron el país. Muchos bosques fueron talados porque se llevó a Europa la madera de los árboles tropicales, y aún se sigue llevando.

Y mucho antes, los blancos metían a los negros hacinados en barcos para venderlos como esclavos en América. Los africanos tenían que matarse trabajando en plantaciones de café y algodón. Muchos de ellos murieron de pena, miseria y enfermedades.

A pesar de todo esto, la gente de aquí es amable con nosotros.

¿Tal vez porque venimos a su país y viajamos con ellos en autobús para intentar entender un poco su forma de vivir? Estamos contentos de ser sus invitados, y lo demostramos."

Casilla 22 La escuela (pág. 73)

- ¿No tienen que ir al colegio?

-No, ahora están de vacaciones, igual que tú.

-¿Todos los niños van al colegio?

- Casi todos. En el colegio aprenden francés, a leer y a hacer cuentas. Pero también pintan y hacen música, igual que en tu colegio.

-¿Pueden seguir estudiando luego aquí?

- Aquí en Togoville no, pero en Lomé hay una universidad. Sin embargo, hay mucha gente todavía que no sabe leer ni escribir."

Casilla 23 Los difuntos (pág. 75)

"Vamos a un bar que se llama Jerusalén.

Justo enfrente hay un par de tumbas sobre las que andan jugueteando unas cabras.

-¿Suelen estar las tumbas en medio del pueblo?- pregunto a Michael.

- Sí, ¿por qué no? Se entierra a los muertos donde hay espacio. Y tienen que estar cerca de nosotros."

Casilla 25 Tu pelo y mi pelo (pág 79)

En el camino aparecen cada vez más niños cantando y riéndose. Michel me explica que quieren acompañarnos y tocarme.

-Entonces díles que yo también quiero tocar su pelo rizado.

Y entonces nos quedamos allí de pie y nos tocamos. Ellos me tocan el pelo y yo toco el de ellos. Es la primera vez que toco el pelo de un niño africano. La sensación es extraordinaria. ¿Cómo puedo describirla? Cierro los ojos y acaricio de nuevo el pelo corto de un niño pequeño. Ahora ya sé, es como la piel del potrillo que acaricié la última primavera. Y como la genial alfombra sobre la que anduve una vez descalza.

Casilla 26 **Frontera Togo y Ghana (pág 90)**

Los aduaneros con sus uniformes de soldado miran con mucha severidad. Son los primeros africanos que veo que miran tan serios. Intento sonreírles. Pero no se dejan influir.

-Están de servicio- aclara Michel.

-No pueden reírse mientras están de servicio?

-Mejor no se lo pregunto- dice Michel-. Queremos ir a Ghana y coger el autobús, ¿no?

Al otro lado de la frontera la gente se precipita hacia nosotros en masa. Todos quieren llevar nuestro equipaje o vendernos algo.

-¡Papá!- grito-. ¡Que me tiran!

Casilla 27 **Contrabando (pág 92)**

De repente, una mujer me deja sobre el regazo un montón de ropa interior y me sonrío.

-Michel, ¿por qué hace eso?

-Pregúntaselo tú misma- responde Michel.

En Ghana se habla inglés. Lo intento.

-*Why did you do this?*- pregunto.

Mi corazón palpita. La mujer habla con Michel y él me traduce:

-Ha comprado estas cosas a buen precio en Togo. En el camino a Accra suelen parar el autobús. Entonces controlan a la gente y los que han comprado algo tienen que pagar impuestos de aduana. Tú tienes que hacer contrabando para ella.

¡Guau! ¡Qué genial! ¡Me voy a convertir en una contrabandista! Meto en mi mochila doce bragas y las tapo con mi almohada y con la falda escocesa.

Casilla 29 **Pescadores (pág 97)**

-Mira, los pescadores regresan con sus barcas. ¿Vamos a ver qué han pescado? A lo mejor tienen ahí nuestra cena, quién sabe.

...

Tenemos que esperar un buen rato hasta que las redes están extendidas en la playa, igual son unas tres horas.

Para entonces, Michel también está allí y habla con los hombres; a parte de inglés, en Ghana hablan también ewe.

Michel les compra un kilo y medio de langostinos y una enorme langosta.

-Traerán el pescado cocido a nuestra cabaña hacia las 7 de la tarde.

Casilla 29 **En la playa (pág 99)**

Durante cuatro días vivimos a base de cocos, pan, pescado, sol y aire fresco.

Pero no estamos del todo solos.

Los niños del pueblo- estoy asombrada de la cantidad de niños que hay en un pueblo de pescadores- vienen continuamente a nuestra terraza. Todos quieren vernos.

Cuando me siento en la playa, inmediatamente aparecen niños allí.

Mi padre nada una vez sin traje de baño. Creo que está todo el pueblo mirándole. Vigilan sus pantalones hasta que sale del agua.

A mí me da un poco de vergüenza.

Casilla 30 **Mujeres que hacen trenzas (pág 122)**

Damos un paseo por la parte antigua de Kumasi.

Encienden lámparas de petróleo. La gente trabaja fuera, en la calle, delante de sus pequeños negocios, porque dentro hace mucho más calor y es casi asfixiante. Hacen ropa, zapatos y bolsos, tejen, bordan y hacen ganchillo. Y se cortan el pelo unos a otros.

-Hay mujeres que hacen trenzas en los lados de las calles. Hacer un peinado de ese tipo suele ocupar al menos 5 horas- dice Sammy-.

Casilla 31 **Danza exorcismo (pág 129)**

Mi padre y yo nos pellizcamos porque apenas podemos creer lo que estamos viendo.

Una anciana va bailando sola hacia el baldaquín, invitando a todos los *chiefs* a bailar. Y entonces bajan las escaleras muy ceremoniosos y bailan con ella.

-Por la paz- susurra Michel.

Los espectadores aplauden entusiasmados.

-Papá, ¿crees que en nuestro país el ministro-presidente del Estado de Schleswig-Holstein bailarían así de bien con el de Bayern?- le pregunto.

Mi padre se ríe como un loco. Por suerte nadie lo nota, porque el resto de la gente también se está riendo. Pero creo que de felicidad.

Los músicos tocan, los bailarines danzan. Todos van envueltos en telas amarillas. De pronto, aparecen dos personas pintadas y vestidas de un blanco como la nieve.

Son hechiceros, una curandera y un curandero- explica Sammy-. Bailan para exorcizar a los malos espíritus y convertirlos en benévolos- añade.

Casilla 32 Fin del viaje

Estoy en África, en medio de África. Y creo que no me he sentido tan bien en toda mi vida.

Me gustaría volver.

Y sobretodo, quiero contar en Hamburgo lo que he vivido aquí.

Tal vez viajen aquí también los compañeros a los que les cuente mi viaje. O al menos, quieran saber más sobre la gente de África.

En África hay pobreza, hambre, guerra y miseria. Pero no es así en todas partes de África. También tienen que saber esto otros chicos y jóvenes.

"África tiene infinidad de caras" dijo mi padre una vez. Creo que ahora sé lo que quiere decir.

La de nuestro viaje es sólo una de las caras de África.

Me gusta.

Y tal vez, también a otros.

En África nunca estuve sola.

Taulell de joc

